

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA ÇİN'İN DOĞU TÜRKİSTAN UYGULAMALARININ ANALİZİ

Ali Ayata¹ , Burak Kaya^{2*}

Özet: Bu çalışmada, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından Doğu Türkistanlı Müslüman Türklere yönelik yürütülen soykırım politikası, Uluslararası Ceza Hukuku çerçevesinde irdelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde, soykırım suçunun yasal tarihçesinden bahsedilmiştir. Bu çerçevede, soykırım kavramının etimolojik yapısı, Birleşmiş Milletler'in aldığı karar sonrasında imzaya açılan Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, uluslararası ceza mahkemelerinin kurucu statülerinde yer alan soykırım suçu kenar başlıklarına ve aralarındaki farklılıklara değinilmiştir. Çalışmanın gelişme bölümünde, Roma Statüsü'nün 6. maddesinde yer alan soykırım suçunun unsurları ve Doğu Türkistan'da yaşanmış ve halen yaşanmakta olan olaylara değinilmiştir. Suçun unsurları kapsamında; soykırım suçunun faili, mağduru, maddi unsuru, manevi unsuru, suçun özel görünüş biçimleri ile soykırım suçunun Roma Statüsü'nde ihdasıyla birlikte korunmak istenen hukuksal değerler, Uluslararası Ceza Mahkemesi kararları ve doktrin çerçevesinde açıklanmıştır. Doğu Türkistan'daki Müslüman Türklerin, geçmişten günümüze ve özellikle 2017 yılıyla birlikte yoğun bir şekilde yaşadığı olaylar ise sınırlı sayıdaki araştırmacı yazar, akademisyen ve uluslararası örgütlerin verilerine dayanmaktadır. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti yetkilileri (gönüllü öğretmenler dahil) ve sivillerinin uyguladığı soykırım fiilinden kurtulup yurtdışına kaçmayı başaran Doğu Türkistanlı Müslüman Türklerin; konferans, kongre, seminer ve diğer çeşitli toplantılarda paylaştıkları bilgiler ve gazetecilere verdikleri röportajlar da gelişme bölümünde yer almaktadır. Sonuç bölümünde; gelişme bölümünden elde edilen verilerle Doğu Türkistan'da yaşanan olaylar sistematik olarak anlatılmıştır. Sonrasında soykırım suçunun ispatı için bu fiiller hem doktrinde yapılan açıklamalar hem de uluslararası ceza mahkemeleri kararlarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar sonucunda, Doğu Türkistan'daki Müslüman Türklere yönelik soykırım suçunun işlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soykırım, yasal tarihçe, suçun unsurları, Doğu Türkistan.

ANALYSIS OF CHINA'S EAST TURKESTAN PRACTICES IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL LAW

Abstract: In this study, the genocide policy carried out by the People's Republic of China against the Muslim Turks of East Turkestan has been examined within the framework of International Criminal Law. In the first part of the study, the legal history of the crime of genocide is mentioned. In this context, the etymological structure of the concept of genocide, the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, which was opened for signature after the decision of the United Nations, the crime of genocide in the founding statutes of international criminal courts and the differences between them were mentioned. In the development part of the study, the elements of the crime of genocide in article 6 of the Rome Statute and the events that took place in East Turkestan and are still happening are mentioned. Within the scope of the elements of the crime; The perpetrator, victim, material (objective) element, mental (subjective) element of the crime of genocide, the special appearance of the crime and the legal values that are desired to be protected with the establishment of the crime of genocide in the Rome Statute are explained within the framework of International Criminal Court decisions and doctrine. The events that Muslim Turks in East Turkestan have experienced intensely from the past to the present and in 2017 are based on the data of a limited number of researchers, writers, academics and international organizations. In addition, the Muslim Turks from East Turkestan who managed to

escape the act of genocide perpetrated by the authorities of the People's Republic of China (including volunteer teachers) and civilians; The interviews they gave to the audience at conferences, congresses, seminars and various other meetings and the interviews they gave to the journalists are also included in the development section. In the conclusion section; With the data obtained from the development section, the events in East Turkestan are explained systematically. Afterwards, these acts were compared with both the explanations made in the doctrine and the decisions of international criminal courts in order to prove the crime of genocide. As a result of the comparisons, it was determined that the crime of genocide was committed against the Muslim Turks in East Turkestan.

Keywords: Genocide, legal history, elements of crimes, East Turkestan.

¹**Adres:** Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Karaman, Türkiye.

²**Adres:** Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Ana Bilim Dalı, Diyarbakır, Türkiye.

*Sorumlu Yazar: sayhanburak@hotmail.com

Atıf: Ayata, A., Kaya, B. (2021). Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin'in Doğu Türkistan Uygulamalarının Analizi. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(2): 77-91.

1. GİRİŞ

Ulusal, etnik, ırksal, dini ve kültürel bir grubun varlığını ortadan kaldırmaya yönelik fiiller, Uluslararası Hukuk'un gelişimi ve uluslararası ceza mahkemelerinin kurulmasıyla birlikte geçmişe nazaran azalsa da günümüzde halen devam etmektedir.

Geçmişteki yöneticilerin bireysel sorumsuzluğu günümüzde hem ulusal yasalarla hem de uluslararası sözleşmelerle giderilmeye çalışılmıştır.

Uygulamada ise uluslararası ceza mahkemelerinin bu tip fiilleri işleyenlere verdikleri caydırıcı cezalar, yöneticileri, destekçilerini ve bu tip suçları işleyebilecek grupları daha sorumlu davranmaya yöneltmiştir. Mahkemeler, bu tip fiilleri işleyebilecek potansiyele sahip kimselere, uluslararası ceza hukuku çerçevesindeki sınırlarını göstermekle kalmamış aynı zamanda devletten alınan yetkilerin veya sayısal çoklukla elde edilen gücün nasıl kullanılabileceği konusunda da yol göstermiştir.

Bütün bunlara karşın uluslararası ceza mahkemeleri tarafından yapılan soruşturma ve kovuşturmalara bakıldığında, genellikle yönetimi ve ekonomisi zayıf ülkelerde işlenen uluslararası çekirdek suçlardan yargılanan kişilerin bulunduğu görülmektedir. Bu yargılamaların bazıları suç oluşturan fiiller tamamlandıktan sonra gerçekleştirilmektedir. Ayrıca dünyada söz sahibi ülkelerin işledikleri bu tip fiiller, görmezden gelinmektedir. Devletler arasındaki siyasi ve ekonomik çıkarlarda yargılamaları engelleyebilmektedir. Bunlarla birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin vetolarıyla da yargılama girişimleri engellenmektedir. Bu noktada Roma Statüsü (RS)'yle kurulan daimi Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'nde görevli Savcı'nın, bireysel sorumluluk bakımından re'sen soruşturma açma yetkisinin olduğunu belirtmekte fayda var. Yine de Doğu Türkistan'da işlenen uluslararası çekirdek suçlara karşı Birleşmiş Milletler'in, UCM Savcısı'nın ses çıkarmaması

ve yukarıda sayılan diğer nedenlerden dolayı uluslararası hukuka olan güven azalmakta ve siyasi, ekonomik vb. çıkarların insan haklarının önüne geçtiğini de göstermektedir.

Bu çalışmada da Çin Halk Cumhuriyeti tarafından Doğu Türkistan'daki Müslüman Türklere karşı halen uygulanan soykırım suçu irdelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde, soykırım suçunun yasal tarihçesi ele alınmıştır.

Gelişme bölümünde, Roma Statüsü'ne göre soykırım suçunun unsurları ve Doğu Türkistan'da yaşanan olaylar ele alınmıştır. Soykırım suçunun unsurları; fail, mağdur, manevi unsur, maddi unsur, korunan hukuksal değer ve suçun özel görünüş biçimleri bakımından irdelenmiştir. Doğu Türkistan'da yaşanan olaylar ise Çin Halk Cumhuriyeti tarafından sınırlı sayıda izin verilen araştırmacıların yazıları ve Doğu Türkistan'daki soykırımdan bir şekilde kaçmayı başarmış Müslüman Türklerin gazetecilere verdiği röportajlardan ve akademik toplantılarda anlattıklarından oluşmaktadır.

Sonuç bölümünde, gelişme bölümünden elde edilen verilerle Doğu Türkistan'da soykırım suçunun işlenmeye devam edildiği tespit edilmiştir. Bu tespit, suçun unsurları ve Müslüman Türklere uygulanan fiiller ile uluslararası ceza mahkemeleri kararlarının karşılaştırılmasıyla yapılmıştır.

2. SOYKIRIM SUÇUNUN YASAL TARİHÇESİ

Ulusal, etnik, ırksal, dini, kültürel vb. grupların bir kısmının veya tamamının yok edilmesi veya yok edilmeye çalışılması insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen 20. Yüzyılda uluslararası toplumu ve hukuku ilgilendiren önemli bir konu haline gelmiştir (Gaeta, 2011: 109). Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında yaşananlar (holokost) soykırım kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Raphael Lemkin'de soykırım kavramını etimolojik bakımdan açıklayan ilk hukukçu olmuştur (Cassese vd., 2013: 109).

1933 yılında Raphael Lemkin yazdığı bir makaleyle Madrid Konferansı'nda toplanan devlet liderlerini, dini ve etnik grupların yok edilmesine karşı yasa çıkarmaya davet etmiştir. O dönemde Hitler iktidara gelmiş ve Nazi Almanyası uluslararası suç oluşturan fiilleri işlemeye başlamıştır. 1941 yılında Winston Churchill, Nazilerin bu fiillerini 'isimsiz (adı konulmamış) bir suç' olarak ifade etmiştir (Eshet, 2007: 17; Şare, 2020: 883). Aynı yıl Yahudi-Polonyalı hukukçu Raphael Lemkin Nazi Almanyası'nın zulmünden kaçmış ve 1944 yılında 'Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress' isimli eserinde 'soykırım' kavramını ortaya atmıştır (Çakar, 2019: 38). Bundan sonra soykırım kavramı, hızlı bir şekilde akademik kavram olmaktan çıkıp Uluslararası Ceza Hukuku'nda yerini almıştır (Forster, 2011: 14).

Lemkin tarafından ortaya atılan soykırım kavramı, Yunanca 'genos' ve Latince 'cide' kelimelerinin birleşiminden üretilmiştir. Genos, ırk veya kabile; cide, öldürmek anlamlarına gelmektedir (Alpyavuz, 2009: 50; Değer, 2009: 63; Şare, 2020: 883). Lemkin soykırımı, bir ulusun veya etnik grubun yok edilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Lemkin'e göre soykırım ile amaçlanan şey; ulusal veya etnik bir grubun maddi ve manevi bütünlüğünü, koordineli ve planlı bir şekilde yok etmektir. Başka bir deyişle soykırım yalnızca ulusal veya etnik bir grubu öldürmek değil kürtaj, kısırlaştırma, nüfusu azaltma, özel kamplarda ölüme yol açabilecek fiilleri ve kültürel soykırımı da kapsamaktadır (Marchuk, 2014: 88).

1945 yılına gelindiğinde II. Dünya Savaşı bitmiş ve Nazi liderlerini yargılamak üzere Mihver Devletleri arasında Londra Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu Sözleşme'yle birlikte Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi kurulmuştur (Kaya, 2020: 49). Nürnberg iddianamesinde soykırım suçu geçmiş ancak 30.09.1946 tarihinde okunan kararda yer almamıştır (Şare, 2020: 883; Yale Law School, 2008). Birleşmiş Milletler Genel Kurul'u, 11.12.1946 tarihinde Nürnberg yargılamalarını uluslararası teamül hukuku olarak tanıyıp (Sebinger, 2021: 4) 96 (1) kararıyla soykırım suçunu kabul edince bu kavram suç olarak Uluslararası Hukuk'ta yerini almıştır (Bayraktar vd., 2017: 50; Gaeta, 2009: 3).

Bu gelişmelerin ardından 09.12.1948 tarihinde 'Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'¹ imzaya açılmıştır (Alpyavuz, 2009: 51).² Sözleşme, 12.01.1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Totten ve Theriault, 2020: 9). Sözleşme'yle ilk defa soykırım suçu, uluslararası bir suç olarak tanınmıştır. Soykırım suçunun barış veya silahlı çatışma döneminde işlenmesinde bir önemi yoktur. Sözleşme'ye taraf olan devletler hem soykırım suçunu önlemek hem de soykırım

suçu işlendikten sonra suçluları cezalandırmakla yükümlüdür (Tezcan vd., 2014: 435).

Soykırım suçunun tanınmasıyla korunan hukuksal değer, gruba ait bireylerin maddi ve manevi varlıklarını ve bütünlüğünü korumak olduğu gibi toplu halde grubun varlığını da korumaktır. Zaten uluslararası bir suçun ihdası, bir grubun veya bir kitlenin varlığını korumaya yönelik yapılmaktadır. Bununla uluslararası toplumun maddi, manevi ve kültürel devamı ve çeşitliliği korunmaya çalışılmaktadır. Örneğin; soykırımı uğrayan grubun öldürülmesiyle birlikte belki de bir daha o grubun inancını veya kültürünü yaşayacak kimse kalmayabilir. Böylece uluslararası toplum bu tür bir çeşitlilikten mahrum kalmaktadır. Diğer taraftan soykırımı uğrayan gruptan öldürülenler yaşasaydı veya yaşayanların çocukları olsaydı, bu kimseler veya çocukları, uluslararası toplumu ileriye taşıyacak (örneğin) teknolojik keşiflerde yapabirdi. Bu varsayımlar üzerinden olsa uluslararası toplum böyle bir ilerlemeden mahrum kalacaktır. İşte bu tür nedenlerle uluslararası suç ihdası yapılmakta ve bununla uluslararası toplumun korunması amaçlanmaktadır.

Sözleşme'de soykırım suçu tanımlanmış ve 2. maddede yer alan fiilleri işleyenlerin soykırım suçu işleyeceği hükme bağlanmıştır (Cassese vd., 2013: 110). Bu fiiller, soykırım suçunun maddi çerçevesini ve unsurunu oluşturmaktadır:

- Gruba mensup olanların öldürülmesi;*
- Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;*
- Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;*
- Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;*
- Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek.*

1948 yılında 'Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin imzaya açılmasından sonra soykırımın suç olarak kabul edildiği uluslararası belge, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM)'ni kuran statüdür. 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın iç savaşa sürüklenmesiyle birlikte – özellikle Bosnalı Müslümanlar- birçok insan katledilmiştir. Birleşmiş Milletler'de 1993 yılında, 827 sayılı kararlar EYUCM'u kurmuştur (Kaya, 2020: 50). Mahkemeyi kuran statü irdelendiğinde 4. maddede 'soykırım suçu'nun düzenlendiği görülmektedir (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [ICTY], 2014). Soykırım suçunu hüküm altına alan 4. madde, actus reus ve mens rea bakımından, 1948 yılında imzaya açılan 'Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'yle neredeyse aynıdır.³ Tek farklılık,

³Bkz. Madde 4/2. Ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etme niyetiyle işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri soykırım anlamına gelir:

- Gruba mensup olanların öldürülmesi;*
- Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;*

¹Bundan sonra Sözleşme olarak anılacaktır.

²Türkiye, Sözleşmeyi 23 Mart 1950'de onaylamıştır. 5630 Sayılı Onay Kanunu, 29 Mart 1950 gün ve 7469 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Bkz. Kamu Denetçiliği Kurumu, Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/32702-Soykirim-Sucunun-Onlenmesine-Ve-Cezalandirilmasina-Dair-Sozlesme.pdf> (Erişim Tarihi: 14.07.2021).

soykırım suçunun özel görünüş biçimlerinden bir tanesi olan soykırım için 'komplo kurmak'tır (m. 4/3-b). EYUCM açısından; soykırım kastı ve komplo kurmak amacıyla anlaşmanın yapılması sorumluluk için yeterlidir (Tezcan vd., 2014: 454).

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulduğu yıllarda dünyanın farklı bir kıtasında da uluslararası suçlara konu olabilecek fiiller işlenmekteydi. 1994 yılında 'hutu'ların 'tutsi'lere ve Ruanda geçici hükümetinin 'tutsi'lere yönelik soykırım, tecavüz ve yaralama gibi fiilleri sonucunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 955 sayılı kararıyla 01.11.1994 tarihinde Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM)'ni kurmuştur (Cassese vd., 2013: 114; Kaya, 2020: 50 vd.). RUCM statüsünün 2. maddesinde soykırım suçu yer almaktadır (International Criminal Tribunal for Rwanda [ICTR], 2010). Actus reus ve mens rea bakımından EYUCM ve RUCM arasında hiçbir fark yoktur.⁴

1998 yılında Ad Hoc mahkemelerin yerine daimi bir UCM kurulmuştur (Cassese vd., 2013: 114). Roma Statüsü'yle kurulan Mahkeme, Statü'de belirtilen 4 adet uluslararası suçu (çekirdek suçlar) yargılamakla yetkilendirilmiştir. Bu suçlar; soykırım suçu, savaş suçu, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçudur.⁵ Statü'nün 2002 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte Mahkeme yargılama faaliyetine başlamıştır (Kaya, 2020: 51).

2000'li yıllara geldiğindeyse Birleşmiş Milletler Geçiş İdaresi⁶ (UNTAET-United Nations Transitional Administration in East Timor) tarafından Doğu Timur'da uluslararası bir ceza mahkemesi kurulmuştur (Cassese vd., 2013: 114). Birleşmiş Milletler Geçiş İdaresi, 06.03.2000 tarihli ve 11 sayılı kararlar Doğu Timur Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yapısını kurmuştur. 06.06.2000 tarih ve 15 sayılı kararlar da Mahkeme'nin yargı yetkisine giren uluslararası suçları ihdas etmiştir (Suzanne, 2003: 251). Geçiş İdaresi'nin 2000/15 sayılı kararının 1. maddesinde, Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçlar hükme

c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracakları hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;

e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;

3. Aşağıdaki fiiller cezalandırılacaktır:

- Soykırımda bulunmak,
- Soykırım yapmak için komplo kurmak,
- Soykırım işlemeye doğrudan ve alenen kışkırtma,
- Soykırım yapmaya teşebbüs etmek,
- Soykırıma iştirak etmek.

⁴RUCM statüsünün 2. maddesinde yer alan soykırım suçu ile 19 nolu dipnotta yer alan soykırım suçunun lafızları aynı olduğundan statünün 2. maddesi burada tekrar belirtilmemiştir.

⁵Roma Statüsü'nde yer alan soykırım suçu ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir.

⁶UNTAET, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 25.10.1999 tarih ve 1272 sayılı kararlar kurulmuştur. Bkz. Tezcan/Erdem/Önok, Uluslararası Ceza Hukuku, s. 360.

bağlanmıştır. Kararın 1. maddesinin a fıkrası, soykırım suçudur. 4. maddede ise soykırım suçunun maddi ve manevi unsurları düzenlenmiştir.⁷ Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, EYUCM ve RUCM statülerinde soykırım suçunun hükümlerinde maddi ve manevi unsurun yanında suçun özel görünüş biçimlerinde de yer verilmişti. Ancak 2000/15 sayılı kararda; Sözleşme, EYUCM ve RUCM statülerinde yer alan soykırım suçunun diğer özel görünüş biçimlerine yer verilmemiştir.⁸ Diğer taraftan suçun özel görünüş biçimlerinden biri olan 'doğrudan ve aleni bir şekilde fail(ler)i kışkırtmak' hükmü 'bireysel ceza sorumluluğu' kenar başlığı altında 14. maddenin 3 fıkrasının e bendinde yer almıştır (United Nations Transitional Administration in East Timor [UNTAET], 2000). 2000/11 sayılı kararlar kurulan Mahkeme, Mayıs 2005 sonrası yargılamalarını ulusal mahkemelere devretmiştir (Tezcan vd., 2014: 360).

6 Haziran 2003 yılında, Birleşmiş Milletler ve Kamboçya Kraliyeti arasında Demokratik Kampuchea (Kampuçya) döneminde işlenen suçların, Kamboçya yasalarına göre soruşturulması için Phnom Penh (Punom Pen)'de bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma, 29.04.2005 yılında yürürlüğe girmiştir (United Nations, 2003). Bu anlaşma uyarınca soykırım suçunu da soruşturulabilecek bir mahkeme kurulmuştur (Cassese, 2013: 114; Kaya, 2020: 52). Mahkeme, soykırım suçuna ilişkin yargılamasını, 1948 yılında imzalanan 'Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'ye göre yapacaktır (m. 9). Buna göre; 1948 Sözleşmesi ve 2003 yılında Birleşmiş Milletler ve Kamboçya Kraliyeti arasında Demokratik Kampuchea Anlaşması, actus reus ve mens rea bakımından aynıdır.

3.ROMA STATÜSÜ'NDE SOYKIRIM SUÇU

Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, EYUCM ve RUCM statülerinde yer alan soykırım suçu, UCM'nin⁹ kurucu belgesi olan Roma Statüsü'nde¹⁰ de yer almıştır (Pazarıcı, 2015: 208). Statü'nün 5. maddesinde, Mahkeme'nin yargılamakla görevli olduğu uluslararası suçlar; soykırım suçu, savaş suçu, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçu olarak belirtilmiştir (Prosecutor/Samoeiruto, Kosgey ve Sang, Para. 58).¹¹ Soykırım suçunun actus reus ve mens rea (özel kast bakımından) unsurlarına 6. maddede yer verilmiştir. Bu unsurlar, Soykırım Suçunun Önlenmesine ve

⁷Bu unsurlar, Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, EYUCM ve RUCM statülerinde yer alan unsurlarla aynıdır. Bu nedenle burada belirtilmemiştir.

⁸2000/15 sayılı kararda yer verilmeyen suçun diğer özel görünüş biçimleri: Soykırımda bulunmak, soykırım yapmak için komplo kurmak, soykırım yapmaya teşebbüs etmek, soykırıma iştirak etmek ve soykırım için işbirliğinde bulunmaktır.

⁹Bundan sonra Mahkeme olarak anılacaktır.

¹⁰Bundan sonra Statü olarak anılacaktır.

¹¹Ayrıca Bkz. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf veya https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDERS.htm (Erişim Tarihi. 12.08.2021).

Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, EYUCM ve RUCM statülerindeki yazılı lafızlarla aynıdır (Akün, 2004: 57; Başak, 2003: 77). Buna karşın Statü'de yer alan soykırım suçu ve muhakeme süreci, Sözleşme ve statülerde yer alan soykırım suçundan farklılıklar da içermektedir. Özellikle kanunilik ilkesi gereği birçok ceza kavramı Statü'de yer almış ve bu kavramların sınırları farklı hükümlerle açıkça ifade edilmiştir (Bozkurt, 2010: 85).

4.SOYKIRIM SUÇUNA İLİŞKİN YARGILAMA YAPILABİLMESİ İÇİN ÖN KOŞULLAR

Soykırım suçunun Mahkeme'ye taşınabilmesi için Statü'ye taraf olunması gerekir. Taraf olunmayan durumlarda ise Mahkeme'nin Yazı İşleri'ne yapılacak bir bildirimle Mahkeme'nin yargı yetkisi tanınabilir. Bu durumda yer bakımından bir ülkenin sınırları içerisinde, uçağında veya gemisinde; kişi bakımından ise vatandaşın soykırım suçunu işlemesi halinde Mahkeme yargı yetkisini kullanabilmektedir (RS, m. 12).

Soruşturmanın açılması, taraf olan devletin veya Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul eden devletin başvurusu üzerine, savcının kendiliğinden soruşturma başlatması veya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin savcıya başvurusu üzerine gerçekleşmektedir (Domaç, 2009: 170). Statü'ye taraf olan bir devletin, 14. madde çerçevesinde de başvuru imkanı vardır.

Bunların dışında soruşturmanın açılabilmesi için başvurunun kabul edilebilir olması gerekir. Bu çerçevede; soykırım suçunu işleyen fail(ler) üzerinde yargı yetkisi olan bir devletin soruşturma veya kovuşturma yapması, soruşturma sonrasında ulusal mahkemenin 'kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar vermesi', failin daha önceden yargılanmış olması ve dolayısıyla 'non bis in idem ilkesi' gereği Mahkeme yargılamayı kabul edilemez bulmaktadır (Poyraz ve Önen, 2019: 201).

Mahkeme'nin ulusal mahkemeleri tamamlayıcı bir rol üstlendiğinden şüphe yoktur. Buna göre ulusal bir mahkeme, Statü'de yer alan uluslararası suçlardan herhangi birini işleyen fail(ler)i yargılama isteğinde değil ise UCM yargılama yapabilecektir (Arslan, 2007: 63).

Mahkeme'nin zaman bakımından yargı yetkisi Statü'nün yürürlüğe girmesinden sonradır. Dolayısıyla soykırım suçunun 2002 yılı sonrasında işlenmiş olması gerekir (Aydın, 2002: 131; Tezcan vd., 2014: 297). Soykırım suçu 2002 yılı sonrasında gerçekleşse bile bir devlet Statü'ye taraf değilse ve Mahkeme'nin yargı yetkisini tanıyan bir bildirimde bulunmamışsa Mahkeme ancak ilgili devletin taraf olduktan veya bildirimde bulunduktan sonraki başvurusunu yargı yetkisi kapsamında değerlendirmektedir (RS, m. 11/2).

Yukarıda belirtilen hükümlere ek olarak soykırım suçuna ilişkin soruşturma başlatılabilmesi ve kovuşturma yapılabilmesi için temel bazı unsurlar da gereklidir. Bu unsurlar soykırım suçuna ilişkin olup yukarıda bahsedilen koşullardan bağımsızdır. İşlenen fiil(ler)in; Statü'nün 6. maddesinin 2. Fıkrasında yer alan maddi unsura, 6. maddenin 1. Fıkrasında ve 30. maddede yer alan manevi unsura, 25/1-28. ve 33. maddelerinde yer alan faile, 6. maddenin 1. Fıkrasında yer alan mağdura, 25. maddenin 3. fıkrasında yer alan suçun özel görünüş biçimlerine ve

dibaccede yer alan korunan hukuksal değere uygun olması gerekir.

5.KORUNAN HUKUKSAL DEĞER

Soykırım suçunun Statü'de ihdasıyla birlikte çok sayıda hukuksal değer korunduğunu ifade etmek gerekir (Bayraktar vd., 2017: 31; Değirmenci, 2007: 77; Tezcan vd., 2012: 55; Tezcan vd., 2014: 438). Statü'nün dibacesinde de yer aldığı üzere soykırım suçunun ihdasıyla uluslararası toplumun bir bütün olarak korunması amaçlanmıştır (Bayraktar vd., 2017: 31). Başka bir deyişle, soykırım suçunun ihdasıyla birlikte uluslararası toplumun güvenliği, huzuru, barışı ve esenliği sağlanmaktadır. İçinde bulunulan yüzyıl içerisinde işlenen bu tür fiillerin etkisinde kalan çocuk, kadın ve erkeklerin yeniden soykırıma uğramasının önüne geçmek, soykırım yapan failerin cezasız kalmasını önlemek ve soykırım yapmaya niyetlenen kişileri de diğer failere verilen cezayla birlikte caydırmak genel anlamda korunan hukuksal değerler kapsamındadır (Prosecutor/Katanga, Para. 37). Diğer taraftan 6. maddenin a fıkrasında, bireylerin yaşam hakkı veya maddi varlıkları; b fıkrasında, bireylerin maddi ve manevi varlıkları; c fıkrasında, bireylerin maddi, manevi varlıkları ile onur ve haysiyetleri; d fıkrasında, bireylerin cinsel özgürlükleri ve e fıkrasında, bireylerin maddi ve manevi varlıkları ile kimliklerinin korunması amaçlanmıştır. Korunan bu hukuksal değerlerin hepsine kişi hürriyetinide eklemek gerekir. Sonuç olarak şu söylenebilir ki Statü'de hüküm altına alınan soykırım suçuyla bir gruba ait bireyler ve toplamda o grubun varlığı da koruma altına alınmaktadır (Bayraktar vd., 2017: 31; Değirmenci, 2007: 77; Tezcan vd., 2012: 55; Tezcan vd., 2014: 438).

6.FAİL

Soykırım suçunun faili herhangi bir gerçek kişi olabilir (Değirmenci, 2007: 79; Kurşun, 2011: 18; Tezcan vd., 2012: 56; Tezcan vd., 2014: 439). Çünkü Mahkeme ancak gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir (RS, m. 25/1). Fail, devlet görevlisi veya devletle bağlantılı bir kişi olabileceği gibi devletle ilgisi olmayan herhangi bir kişide olabilir (Bayraktar vd., 2017: 32; Tezcan vd., 2012: 56; Tezcan vd., 2014: 439). Buna göre fail, soykırım suçunu devletin yürüttüğü bir politika çerçevesinde işleyebileceği gibi bunun dışındaki bir niyetle de işleyebilir.

Failin devlet başkanı, hükümet veya parlamento üyesi veya farklı bir unvana sahip olması, bu kişilerin yargılanmasını engellemekte veya ceza indirimine neden olmamaktadır (RS, m. 27). Askeri bir komutanın yönetimi altındaki silahlı kuvvetlerin kontrol edilememesi sonucunda silahlı kuvvetlerin soykırım suçunu işlemesi halinde komutan da fail olabilir. Bu durumda komutanın, emri altındaki silahlı kuvvetlerin soykırım suçunu işlediği, işliyor veya işlemek üzere olduğu konusunda bilgisi varsa veya etkili bir denetim ve kontrol mekanizma çerçevesinde bilgisinin olmasını gerektiren zorunlu bir durum sonucunda yine soykırım konusunda bilgisi varsa; komutan, soykırım suçunun işlenmesini önlemek için gerekli ve makul tedbirleri almamış, yargılama yapılabilmesi için gerekli makamlara bildirmemiş (Başak, 2003: 80) ve bütün bunları veya herhangi birini (failen soykırım suçunu işlemekte dahil olmak üzere) 'kasten ve bilerek' (özel kast) yapmışsa (Tezcan vd., 2014: 455) artık komutanda soykırım suçu

çerçevesinde fail sayılmakta ve ceza sorumluluğu taşımaktadır. Silahlı kuvvetlerin başından anlaşılması gereken yalnızca Cumhurbaşkanı veya Genelkurmay Başkanı değildir. Herhangi bir bölgeye atanmış bir kişi de bu minvalde sayılmalıdır (Prosecutor/Mladic, Para. 2).

Komutan, silahlı kuvvetlerin başı değil de askeri bir üst komutan olması halinde de ceza sorumluluğu taşıyabilir. Astlarını gerektiği gibi kontrol edememesi; soykırım suçunun astları tarafından işlendiğini bilmesi; astları tarafından soykırım suçunun işlendiğini bildiği halde görmezden gelmesi; soykırım suçunun işlenmesini önlemek amacıyla gerekli ve makul tedbirleri almaması; yargılama yapılabilmesi için gerekli makamlara durumu bildirmemesi (Başak, 2003: 80) ve bütün bunları veya herhangi birini (soykırım suçunu işlemekte dahil olmak üzere) 'kasten ve bilerek' (özel kast) yapması sonucunda üst olan komutan da soykırım suçu çerçevesinde fail sayılmaktadır (Tezcan vd., 2014: 455).

Silahlı kuvvetler komutanının veya üst olan bir komutanın soykırım suçuna ilişkin emir vermesi veya bu suçu tamamlayıcı nitelikte emirlerin verilmesi en baştan kanunsuz emir kapsamında değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle, soykırım suçuna ilişkin bir emrin kanunsuzluğunun bilindiği baştan kabul edilmektedir (RS, m. 33). Sonuç olarak, 'kasten ve bilerek' (özel kast) soykırım suçuna ilişkin bir emir veren komutan veya üst bu suçun faili sayılacağı (Prosecutor/Ntaganda, Para. 847) gibi bu emri 'kasten ve bilerek' yerine getiren ast da soykırım suçunun faili sayılacaktır.

Hem silahlı kuvvetler komutanına hem de herhangi bir üst olan komutana ilişkin yukarıdaki hükümlere bakıldığında, soykırım suçunun icrai veya ihmali bir şekilde işlenebileceği sonucuna varılmaktadır.

Son olarak, failin soykırım suçunu işlediği anda devlet dışında herhangi bir ulusal, etnik, ırki, dini ve hatta mağdur olan bir grubun mensubu olabileceği gibi hiçbir grubun mensubu olmasına da gerek yoktur (Bayraktar vd., 2017: 33; Prosecutor/Ntaganda, Para. 1011). Her iki durumda da diğer unsurların tamamlanmasıyla birlikte faillik gerçekleşmektedir.

Yukarıda bahsi geçen tüm durum ve olaylarda soykırım suçunu işleyen fail(ler)in, soykırım suçuna ilişkin fiil(ler)in işlediği anda 17 yaşını tamamlamış olması gerekir. Soykırım suçu işlendiği anda failin 18 yaşından küçük olması nedeniyle Mahkeme yargılama yapmamaktadır (RS, m. 26). Yaş konusunda dikkat edilmesi gereken husus soykırım suçunu oluşturan fiil(ler)in işlendiği zamandır. Örneğin; Ntaganda, milis kuvvetlere katıldığında 17 yaşındaydı. Ancak suçları işlediği zamanda 17 yaşını tamamladığı için UCM'de yargılanmıştır (Prosecutor/Ntaganda, Para. 5).

7.MAĞDUR

Statü'nün 6. maddesine göre soykırım suçunun mağduru da gerçek kişidir (Bayraktar vd., 2017: 33). Ancak soykırım suçunun mağdur bakımından tamamlanabilmesi için mağdurun ulusal, etnik, ırki veya dini bir grubun üyesi olması gerekir (Akün, 2004: 57; Cryer vd., 2007: 172; Prosecutor/Mladic, Para. 3433; Prosecutor/ Ntaganda, Para. 1011; Tezcan vd., 2012: 57; Tezcan vd., 2014: 439). Ulusal grup; ortak bir vatandaşlık bağına paylaşılan ve

karşılıklı hak ve görevleri bulunan insan topluluğudur (Alpyavuz, 2009: 54; Bayraktar vd., 2017: 35; Cassese vd., 2013: 120; Değirmenci, 2007: 83; Kocaoğlu, 2010: 146; Prosecutor/Akayesu, Para. 512; Tezcan vd., 2012: 59; Tezcan vd., 2014: 442). Etnik grup; üyelerinin genellikle ortak bir dil ve kültürü paylaştığı grubu ifade eder (Alpyavuz, 2009: 54; Bayraktar vd., 2017: 35; Cryer vd., 2007: 171; Değirmenci, 2007: 83; Kocaoğlu, 2010: 146; Prosecutor/Akayesu, Para. 513; Tezcan vd., 2012: 59; Tezcan vd., 2014: 442). Irk grubu; dil, kültür, ulus ve dini faktörlerden bağımsız olarak aynı kalıtsal yapıya sahip grubu ifade eder. Dini grup ise üyelerinin aynı dini, mezhebi veya ibadet tarzını benimsediği gruptur (Alpyavuz, 2009: 54; Bayraktar vd., 2017: 36; Değirmenci, 2007: 83; Kocaoğlu, 2010: 146; Prosecutor/Akayesu, Para. 515; Tezcan vd., 2012: 60; Tezcan vd., 2014: 442). Dikkat edilirse gruplar; doğumla gelmek, kalıcılık, istikrar ve süreklilik gibi kavramların üzerine oturtulmuştur. Bu kavramlar genellikle değiştirilemeyen özellikleri barındırmaktadır. Bu çerçevede grupların belirlenmesinde objektif bir ölçüt getirilmiştir. Diğer taraftan sirkülasyonu kolay olan ekonomik veya siyasi gruplar, soykırım suçu çerçevesinde hiçbir statüde yer almamıştır (Akün, 2004: 57; Prosecutor/Akayesu, Para. 511; Tezcan vd., 2012: 57; Tezcan vd., 2014: 440). Sosyal ve siyasi gruplara, Statü'nün 7. maddesinde yer alan 'insanlığa karşı suçlar' çerçevesinde hukuki koruma sağlanmıştır (Değirmenci, 2007: 82).

Objektif ölçütlere dayanarak 6. maddedeki gruplar arasında ayrıştırma yapılamadığı durumlarda farklı (subjektif) yöntemlerde kullanılabilir. Failin zihnindeki grubu hedef seçmesi, grupların en baştan homojen olarak kabul edilmesi veya dava sürecinde elde edilen deliller çerçevesinde gruplar belirlenebilir. Ancak doktrinindeki eğilim objektif kriterlerin kullanılmasından yanadır (Bayraktar vd., 2017: 37; Değirmenci, 2007: 85; Tezcan vd., 2014: 440).

Soykırım suçunda grupların az veya çok kişiden oluşması da önemli değildir. Örneğin; Ruanda soykırımında 1 milyona yakın kişinin (Kaya, 2020: 50) veya Srebrenitsa soykırımında 7000'den fazla Müslüman erkeğin öldürülmesi arasında soykırım suçu bakımından bir fark yoktur. Keza grubun tamamının yerleştiği tüm alanda değil de yalnızca alanın bir bölümünde soykırım suçu işlenebilir. Ancak o bölgede soykırıma uğrayan kişilerin, grubun tamamına göre, önemli bir kısmını oluşturması gerekmektedir (Tezcan vd., 2014: 449).

Bazende soykırıma uğrayan birden fazla grup olabilir. Bu durumda grupların ayrı ayrı ve objektif kriterlere göre belirlenmesi gerekir. Birden fazla grubun tespitinde negatif ölçüt kullanılamamaktadır (Değirmenci, 2007: 85; Tezcan vd., 2014: 59). Örneğin; dini-etnik bir grup olarak Doğu Türkistan'daki Müslümanlara veya Türklere uygulanan bir soykırım 6. madde çerçevesinde kabul edilebilirken 'Hristiyan veya Yahudilerin' dışındaki herkesin öldürülmesi, EYUCM tarafından soykırım suçu çerçevesinde kabul edilmemiştir (Kocaoğlu, 2010: 147). Nitekim Hristiyan veya Yahudilerin dışında yalnızca Müslümanlar değil farklı inanışa sahip olanlar veya hiçbir inanışa sahip olmayanlar olabileceği gibi farklı bir ulusa, etnik gruba veya ırka ait kişilerde olabilir. Dolayısıyla

negatif tanımlamada grupların kendine has ortak bir özelliği olmadığı söylenebilir.

Görüldüğü üzere Statü, tüm insanlığı veya yukarıdaki gruplardan herhangi birine aidiyeti olmayan rasgele bir kişiyi soykırım suçu kapsamında korumaya almamaktadır. Bu gruplardan birine ait olmayan mağdurun salt öldürülmesi nedeniyle soykırım suçunun işlendiği söylenemez. Ancak diğer unsurların tamamlanmasıyla birlikte fail, bu gruplardan birine aidiyeti olan bir kişiyi dahi öldürmüş olsa veya öldürmeye teşebbüs etse soykırım suçunu işlemiş olacaktır (Cryer vd., 2007: 168; Kocaoğlu, 2010: 151). Çünkü 6. maddede belirtilen gruplar bireylerden oluşmakta ve birey o gruba aidiyeti sebebiyle soykırıma uğramaktadır. Burada fiil, bireye yöneltilmiş olsa da asıl mağdurun soykırıma uğrayan grup olduğuna dikkat edilmelidir (Değirmenci, 2007: 80).

8.MADDİ UNSUR

Statü'de soykırım suçu tanımlanmış ve 6. maddede yer alan fiilleri işleyenlerin soykırım suçu işleyeceği hükme bağlanmıştır (Cassese vd., 2013: 110). Bu fiiller, soykırım suçunun maddi çerçevesini ve unsurunu oluşturmaktadır:

a) Gruba mensup olanların öldürülmesi. Öldürme, soykırım suçunun en açık ve en kolay ispatlanabilen maddi hareketidir (Akün, 2004: 61). Öldürme fiili, genel kastla işlenirse yalnızca cinayet olarak kabul edilmektedir (Cassese vd., 2013: 115; Prosecutor/Akayesu, Para. 500). Soykırım suçu çerçevesinde öldürme fiilinin gerçekleşebilmesi için mağdurun; ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir gruba aidiyeti olması, failin bu aidiyet sebebiyle bir ya da birden fazla kişiyi öldürmesi ve tamamen veya kısmen yok etme niyetiyle hareket etmesi gerekir (Başak, 2003: 103). Ancak bu durumda soykırım suçu tamamlanabilir. Grup üyelerinin ölümüne yol açmakta (sebeup olmakta) da kast varsa soykırım suçu işlenmiştir (Tezcan vd., 2014: 443). Birden fazla kişinin özellikle grubun önemli bir kısmının öldürülmesinde, soykırım suçunun işlendiğine dair ispat, fail(ler)in fiillerinden kolayca anlaşılabilir. Fakat fail bir kişi olduğunda her ne kadar ispatı zor olsa da yukarıda verilen şartların hem gerçekleşmesi hem de ispatlanması gerekir (Bayraktar vd., 2017: 43). Ayrıca diğer unsurların tamamlanmasıyla birlikte öldürme amaçlı icra hareketlerine başlansa ve teşebbüs aşamasında kalsa fail yine de soykırım suçundan sorumlu tutulabilir. Ancak fail, icra hareketlerine başlasa ve fakat suç tamamlanmadan önce kendi iradesiyle vazgeçse bu teşebbüsten sorumlu olmayacaktır (RS, m. 25/3-f).

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi. Bedensel zarar; vücut şeklinin bozulmasına sebebiyet veren veya iç ve dış organlar ile duyu organlarına ciddi zararlar veren hareketlerdir (Değirmenci, 2007: 90; Tezcan vd., 2014: 443). Hükmün lafzında geçtiği üzere zararın ciddi olması gerekir. Ciddi bir zarar da ancak ağır bir zarar sonucu olur (Akün, 2004: 61; Bayraktar vd., 2017: 44; Değirmenci, 2007: 90). Ancak zararın kalıcı ve onarılamaz olması gerekmez (Bayraktar vd., 2017: 44; Prosecutor/Akayesu, Para. 502). İster bedensel ister zihinsel olsun işkence, eziyet, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele bu hüküm kapsamındadır (Cassese vd., 2013: 116; Prosecutor/Akayesu, Para. 504). Cinsel şiddet, cinsel istismar, cinsel saldırı, sakat bırakma, toplu

tecavüz, dayaklı sorgu, sınır dışı etme, ölüm tehditi ve hatta ciddi ve ağır zihinsel zararlara yol açabilecek sözlerin söylenmeside bu hüküm kapsamındadır (Akün, 2004: 61; Başak, 2003: 104; Bayraktar vd., 2017: 44; Değirmenci, 2007: 90; Tezcan vd., 2014: 443). Örneğin; Tutsi kadınlara toplu tecavüz edildikten sonra öldürüleceklerinin söylenmesi, söylem ve fiil arasında geçen sürede ağır bir zihinsel ıstırap çektikleri şeklinde değerlendirilmiştir (Başak, 2003: 105).

c) Fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak. Bu ifadeden grupta bulunanların hemen öldürülmesi değil ancak netice olarak amacın grubu imha etmek olduğu anlaşılmalıdır (Akün, 2004: 62; Bayraktar vd., 2017: 46; Cassese vd., 2013: 116; Değirmenci, 2007: 91; Prosecutor/Akayesu, Para. 505; Tezcan vd., 2014: 443). Grubun yaşaması için zorunlu gıda, tıbbi bakım ve sistematik olarak evlerinden atılması bu hüküm kapsamındadır (Cassese vd., 2013: 116; Değirmenci, 2007: 91; Prosecutor/Akayesu, Para. 506; Tezcan vd., 2014: 443). Ancak Uluslararası Hukuk Komisyonu, göç konusunu bu hüküm kapsamında değerlendirmeyen; Uluslararası Ceza Mahkemesi Komisyonu, göçle birlikte soykırımın gerçekleşmesi sonucunda göçünde bu hüküm kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmiştir (Başak, 2003: 107; Değirmenci, 2007: 91). Bu hüküm çerçevesinde gruptan yalnız bir veya birkaç kişinin ağır yaşam koşullarına maruz bırakılması (hükümde de açıkça yazdığı üzere) soykırım suçu çerçevesinde değerlendirilmemektedir (Bayraktar vd., 2017: 47; Değirmenci, 2007: 91). Diğer taraftan, grubun bu tür fiillere maruz bırakılması suçun tamamlanması için yeterlidir. Grubun nihai olarak imha olmasına gerek yoktur.

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler koymak. Değirmenci bu fiili, biyolojik soykırım olarak ifade etmektedir (Değirmenci, 2007: 92). Çünkü bu fiilde biyolojik olarak üreme engellenmektedir (Cassese, 2013; 116). Soykırım suçunun oluşabilmesi için doğumları engelleme fiilinin, özel kastla birlikte bir ya da birden fazla kişiye yönelik işlenmesi gerekir. Cinsel sakatlama, kısırlaştırma, zorunlu doğum kontrolü, evliliklerin yasaklanması, kadın ve erkeklerin birbirinden ayrı tutulması veya bir kadının üreme isteğini yok etmek maksadıyla tecavüz edilmesi de bu hüküm kapsamındadır (Akün, 2004: 62; Başak, 2003: 110; Bayraktar vd., 2017: 47; Prosecutor/Akayesu, Para. 507-508; Tezcan vd., 2014: 444). Görüldüğü üzere doğumları engellemek amacıyla alınan tedbirler, fiziksel olabileceği gibi zihinselde olabilmektedir (Prosecutor/Akayesu, Para. 508).

e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek. Uluslararası Hukuk Komisyonu bu hükmü biyolojik soykırım olarak nitelendirmekte ve çocukların zorla bir başka gruba nakledilmesini o grubun gelecekteki varlığını ciddi şekilde etkileyecek derecede olması gerektiğini vurgulamıştır (Başak, 2003: 111; Değirmenci, 2007: 92). Nakil için 'zorla'madan anlaşılması gereken yalnızca çocukların fiziksel anlamda nakledilmesi değildir. Bu yönde yapılan baskı ve tehditte bu hüküm kapsamındadır (Bayraktar vd., 2017: 49; Prosecutor/Akayesu, Para. 509; Tezcan vd., 2014: 444). Çocukların ait olduğu gruplardan uzaklaştırılmasındaki

amaç, ait olduğu grubun dışında yetiştirilerek kendi kimliğinden (kültür, örf-adet, gelenek vb.) uzaklaştırılarak başka bir grubun kimliğini benimsetmektir (Akün, 2003: 63; Cassese vd., 2013: 117; Tezcan vd., 2014: 444). Çocuk kavramından anlaşılması gereken 18 yaşın altındaki herkeştir (Bayraktar vd., 2017: 48). Bu hüküm kapsamında soykırım suçunun oluşabilmesi için özel kastla birlikte bir ya da birden fazla kişiye yönelik olmalıdır. Ayrıca 'gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek' fiili her ne kadar teşebbüse elverişli suç olsa da UCM, zorla naklin gerçekleştirilmiş olması gerektiğini ifade etmiştir (Başak, 2003: 111).

Özetle, yukarıdaki fiillerin soykırım suçunu oluşturabilmesi için özel kast gerekir. Yani hareketlerin, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir gruba yönelik olması gerekir. Failin; ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir gruba yönelen bu hareketleri tamamen veya kısmen yok etme (seçimlik hareketi) niyetinide taşıması gerekir. Bütün hareketlerin ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen yok etme niyetiyle hedef almasıyla birlikte, maddi unsurun gerçekleşebilmesi için bazen gruba ait bir veya birden fazla kişiye yönelik hareket yeterliyken (m. 6/a-b-d-e) bazen de hareketin tüm gruba (m. 6/c) uygulanması gerekmektedir. Ancak azmettirme başlı başına haksızlık olduğundan icrai hareketlere başlanmasa bile şerik soykırım suçundan sorumlu tutulabilecektir. Diğer taraftan icrai hareketlere başlansa bile fail(ler) kendi iradesiyle ve tamamen soykırımı durdurmaya yönelik hareket ederse fail(ler)in ceza sorumluluğu yoktur. Keza fail, Statü'nün 31. maddesi çerçevesinde soykırım fiilini işlerse yine ceza sorumluluğu olmayacaktır.

9.MANEVİ UNSUR

Statü'de yer alan suçlardan dolayı ceza sorumluluğunun oluşabilmesi için suçun maddi unsurlarının kasten ve bilerek işlenmesi gerekir. Kastın oluşabilmesi için failin; hareketin içinde olmayı amaçlaması, hareketin olağan sonucunda olabilecek neticenin gerçekleşeceğini bilmesi veya failin o neticeyi doğrudan amaçlaması gerekir. Suçun bilerek işlenmesi ise hareketin olağan sonucu olarak bir durumun ortaya çıkacağını veya sonuç doğuracağını farkında olunması demektir (Şare, 2020: 887). Örneğin; fail, öldürme fiilini gerçekleştirmek üzere hareket etmeyi amaçlar ve hareketin sonucunda mağdurun yaralanacağını veya öleceğinin farkında (bilincinde) olursa artık fail, kasten ve bilerek hareket etmiştir. Ancak soykırım suçunun oluşabilmesi için Statü'de yer alan bu genel kast yeterli değildir.

Soykırım suçunun işlenebilmesi için özel kast gerekmektedir (Akün, 2004: 59; Alpyavuz, 2009: 57; Tezcan vd., 2012: 66). Çünkü soykırım suçunun manevi unsurunun tamamlanabilmesi için ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir gruba yönelik olması gerekir (Alpyavuz, 2009: 57; Başak, 2003: 85; Tezcan vd., 2012: 85). Başka bir deyişle, genel kastın yanında ayrıca özel kast da bulunmalıdır (Cassese vd., 2013: 118; Kocaoğlu, 2010: 153). Örneğin fail, genel kastla öldürme fiilini; ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir gruba yönelik işlerse burada ayrıca özel kast vardır.

Özel kastla birlikte Statü'nün 6. maddesinde yer alan fiilleri işlemek suçun tamamlanması bakımından da yeterli değildir. Fail(ler)in 'kısmen veya tamamen yok etme'

nietinide taşıması gerekir (Alpyavuz, 2009: 57; Başak, 2003: 80; Cassese vd., 2013: 119). Böyle bir niyetten anlaşılması gereken 6. maddede yer alan fiillerin kesinlikle neticelenmesi değildir. Kısmen veya tamamen yok etme niyetinin varlığı sonucunda neticeye ulaştırabilecek yolu açmak da yeterlidir. Yani kısmen veya tamamen yok etme niyetiyle yalnızca grubun hedef alınması suçun oluşması için yeterlidir. Buradan yola çıkarak şu sonuca varılabilir: Soykırım suçu işleyen kişilerle birlikte hareket eden fail, soykırım suçu işlenen grubun 'ulus, etnik, ırk veya din' gibi özelliklerini dikkate almadan ve kısmen veya tamamen yok etme saikiyle hareket etmeden öldürme fiilini gerçekleştirdiğinde (veya teşebbüs ettiğinde) soykırım suçu gerçekleşmeyecektir. Diğer taraftan soykırım esnasında failin niyeti değişirse bu durumda fail soykırımdan sorumlu tutulmalıdır (Bayraktar vd., 2017: 55; Tezcan vd., 2014: 451). İlk başta sadece öldürme niyetiyle (genel kast) bu fiili gerçekleştiren fail, soykırım esnasında bir ulusu, etnik yapıyı, ırkı veya dini grubu tamamen veya kısmen öldürme niyetiyle (özel kast) hareket etmeye başlarsa artık fail soykırım suçundan sorumlu tutulabilir.

Son olarak, soykırım suçu, doğrudan kastla işlenebildiği (Cassese vd., 2013: 118) halde olası kast ve taksirle işlenmesine olanak bulunmadığını ifade etmek gerekir (Cassese vd., 2013: 118; Değirmenci, 2007: 97). Nitekim özel kastın arandığı hallerde olası kastla suçun işlenmesi mümkün değildir (Şare, 2020: 882).

10.TEŞEBBÜS

Statü'ye göre, icrai hareketlere başlanmış ancak neticelenmemiş soykırım fiil(ler) için failin ceza sorumluluğu vardır. Burada fiillerin hepsinin işlenmesine gerek olmadığı gibi grubun kısmen veya tamamen yok edilmesine gerekmez (Değirmenci, 2007: 102; Tezcan vd., 2012: 68; Tezcan vd., 2014: 454). Örneğin, soykırım suçu kapsamında bir kişinin öldürülmesi yeterlidir. Fakat 6. maddede sayılan bütün fiillere teşebbüs söz konusu olmayabilir. Neticenin gerçekleşmesi açısından örneğin; soykırım çerçevesinde öldürme fiiline teşebbüs edilirse fail cezalandırılacaktır. Çünkü mağdurun ölümü gerçekleşmese bile öldürmeye teşebbüs edilebilir. Grup üyelerine ciddi bedensel ya da ussal zarar vermek ve grup içindeki çocukları zorla bir başka yere nakletmek gibi fiillerde teşebbüse elverişlidir. Diğer taraftan, 'grup içinde doğumları engellemek amacıyla herhangi bir tedbir alınmamışsa' veya 'fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grup ağır yaşam koşullarına maruz bırakılmamışsa' netice gerçekleşmiş olmayacaktır (Değirmenci, 2007: 102; Tezcan vd., 2012: 68; Tezcan vd., 2014: 454). Doğumları engellemek niyetiyle eşleri birbirinden ayrı tutmak bu tedbir kabulüdür. Bu tip soykırım fiilinde ya tedbirler alınmıştır ya da alınmamıştır. Tedbir alındığında zaten suç tamamlanmıştır. Tedbir alınmadığında bu duruma yönelik teşebbüs söz konusu olmayacaktır. Çünkü soykırım suçunun bu türü teşebbüse elverişli değildir (Kaplan, 2013: 117).

Teşebbüse ilişkin hükümler ancak failin iradesi dışında bir sebeple gerçekleşmesi halinde uygulanmamaktadır. Fail, soykırım suçu tamamlanmadan önce kendi iradesiyle suç işlemekten vazgeçerse veya suçun tamamlanmasını önlerse bu durumda teşebbüsten dolayı ceza sorumluluğu

olmayacaktır. Burada failde, suçun amacından tamamen ve kendi iradesiyle vazgeçmesi koşulu aranmaktadır.

11.İŞTİRAK

Statü, fail-şerik şeklinde ‘ikilik sistemi’ benimsenmiştir. Ancak fail-şerik ayrımı açıkça yapılmamıştır. Buna karşın Statü’nün, ‘fiil egemenliği’ni esas aldığı söylenebilir (Önok, 2019: 517). İştiraka ilişkin açıklamalarda buna göre yapılacaktır.

Statü’ye göre, tek başına; asli iştirak yoluyla; bir kişinin aracı kılınarak işlenmesi; amirin emretmesi; soykırım suçuna teşvik ve ikna; yardımda bulunma; suça kışkırtma ve gerekli araçları temin etme hallerinde soykırım suçuna teşebbüs edilmesi veya neticenin meydana gelmesiyle birlikte fail(ler) soykırım suçundan cezalandırılacaktır (Prosecutor/Lubanga Davası, para. 917). Soykırım suçuna asli iştirak halinde 6. maddede belirtilen bütün fiillerin işlenmesi gerekmemektedir. Örneğin soykırım suçuna aslen iştirak eden fail; bir ulusu, etnik yapıyı, ırkı veya dini bir grubu tamamen veya kısmen ‘öldürme (6/a)’ niyetiyle hareket etse soykırım suçuna iştirak etmiş olacaktır. Yani müşterek fail, 6. maddenin ‘yalnızca’ a fıkrasındaki ‘öldürme’ fiilini, diğer unsurlarında yerine gelmesiyle birlikte işlerse artık soykırım suçu oluşmuştur. Bununla birlikte failin tüm grubun üyelerini öldürmesinde gerek yoktur. Diğer unsurların tamamlanmasıyla birlikte gruptan bir kişinin bile öldürülmesi soykırım suçunu oluşturacaktır (Kocaoğlu, 2010: 151; Tezcan vd., 2012: 69). Çünkü Statü’de yer alan grup üyelerinin¹² öldürülmesinden anlaşılması gereken grubun tamamının öldürülmesi değildir. Grubu oluşturan bireylerin öldürülmesidir. Ancak hedef de grubun kendisidir. Bunlara göre, asli iştirakininde diğer fail(ler) gibi ceza sorumluluğu vardır. Bu konuda müşterek failin soykırım suçuna iştirak ettiği tarihte 17 yaşını tamamlamış olması yeterlidir.

Soykırım suçunda dolaylı faillik durumunda da (aracıların kullanılması suretiyle) ceza sorumluluğu oluşmaktadır. Soykırım suçunun maddi unsurunu oluşturan hareket her ne kadar başkası tarafından yapılsa da arka planda olan failin, fiil ve ön planda olan kişinin üzerinde bir hakimiyeti söz konusudur (Önok, 2019: 519; Özgenç, 2012: 485). Bu sebeple ve yöntemle soykırım suçu işlendiğinde dolaylı failin ceza sorumluluğu vardır. Ancak fiili işleyen kişinin ceza sorumluluğunun olduğu söylenemez. Çünkü ceza sorumluluğu, kusur kabiliyetini gerektirir. Kusur kabiliyetine sahip olunması halinde soykırım suçuna iştirak eden kişi zaten (asli iştirakçi) fail konumundadır. Dolayısıyla fiili işleyen kişi, diğer failleri dolaylı fail konumuna sokmamaktadır. Buna göre dolaylı faillikte, fiili işleyen kişinin zihni hastalığı veya buna benzer zihni bir kusuru varsa, ‘kendi iradesi dışında’ kusur kabiliyetini geçici olarak kaybetmiş [sarhoş olmak, uyuşturucu veya hap verilmesi gibi (RS, m. 31)], kendisine veya başkasının şahsına yönelmiş tehlike varsa (Alpyavuz, 2009: 58) bu durumda yalnızca diğer fail(ler)in ceza sorumluluğu olacaktır. Bütün bunlara rağmen Statü’nün 25/3-a maddesinde, ön planda olan kişinin sorumluluğu hakkında bir ayırım yapılmamıştır. Yukarıdaki açıklanan hükümler de ön plandaki kişinin iradesi dışında gerçekleşen durumlardır (Tezcan vd., 2012: 70; Tezcan vd., 2014: 455).

Amirin soykırım suçuna yönelik emir vermesi durumunda ise astın kastına göre hareket edilmelidir (Tezcan vd., 2012: 70; Tezcan vd., 2014: 455). Astın soykırım suçuna yönelik kastı yoksa veya üstün soykırımı yönelik özel kastını bilmiyorsa bu durumda ast sadece öldürme-yaralama fiillerinden ceza sorumluluğu olacaktır (Başak, 2003: 94; Tezcan vd., 2014: 455). Bu konuya ilişkin bilgiler yukarıda verildiğinden burada ayrıntıya girilmeyecektir.

Azmettirme durumunda fail, soykırım suçuna yönelik teşvik veya ikna edilmelidir. Teşvik, soykırımı özendirme veya failde böyle bir istek oluşturma; ikna ise soykırımın gerekliliğine inandırma biçiminde ortaya çıkabilir. Yani teşvik ve iknada, failin zihninde olmayan soykırım suçunun işlenmesine yönelik bir kararlılık oluşturulmaktadır. Burada soykırım suçunun tamamlanması gerekmez. Soykırımı ilişkin fiil teşebbüs aşamasında kalsa bile, failde soykırım suçunu işleme kararlılığının oluşturulması, azmettirenin ceza sorumluluğu için yeterlidir.

Statü’nün 25/3-c bendinde ‘yardımda bulunma’ ve ‘suçun işlenmesi için gerekli araçları temin etme’ ifadeleri ‘yardımda bulunma’ çerçevesinde değerlendirilmelidir. Buna göre, Statü’nün 25/3-c bendinde yer alan ‘suçun işlenmesi için gerekli araçları temin etme’, maddi yardım; ‘yardımda bulunma’ ise hem maddi hem de manevi yardım olarak anlaşılmalıdır. Soykırım suçunun işlenmesi amacıyla silahların temin edilmesi maddi yardıma, failin soykırım suçunu işleme kararlılığı net olmadığı halde bu suça teşvik edilmesi veya bu kararının güçlendirilmesi ise manevi yardıma örnek olarak gösterilebilir (Başak, 2003: 80). Yardımda bulunmada şerikin ceza sorumluluğunun oluşabilmesi için bağlılık kuralı gereği, failin soykırım fiil(ler)inden en az birinin icrai hareketlerine başlaması gerekir. Başka bir deyişle soykırım fiilinin en az teşebbüs aşamasında kalması gerekir. Ancak bu durumda şerikin ceza sorumluluğu oluşacaktır.

Suçta kışkırtma (tahrik) kavramını, bağlılık kuralı çerçevesinde, şeriklik bakımından azmettirme ve yardım etme çerçevesinde iki farklı şekilde ele almak gerekir. Azmettirme durumunda şerik, failin niyetinde soykırım düşüncesi olmadığı halde, failde soykırım fiil(ler)ini işlemeye yönelik bir kararlılık oluşturmaktadır. Fail bu kararlılık sonrasında soykırım suçunu işlemektedir. Bu bakımdan azmettirme başlı başına bir ‘haksızlık’ oluşturur ki fail soykırım fiilinin icrai hareketlerine başlamasa bile şerikin ceza sorumluluğu oluşacaktır. Ancak yardım etmede, failin en azından icrai hareketlere başlaması gerekir. Çünkü buradaki haksızlık, failin soykırım fiil(ler)ine bağlanmıştır. Bu durumda her ne kadar şerik yardım etmiş olsa da fail 6. maddede geçen soykırım fiillerinden birini veya bütünü işlemeye (icrai hareketlere) başlamadığı sürece şerikin ceza sorumluluğu olmayacaktır. Örneğin, 6. maddede yer alan öldürme fiili için (diğer unsurların tamamlandığı varsayılarak) şerik silah temin etse ancak fail öldürme fiilinin icrai hareketlerine başlamasa burada şerikin ceza sorumluluğu yoktur. Diğer taraftan öldürme fiili için icrai hareketlere başlasa netice meydana gelse veya failin iradesi dışında teşebbüs aşamasında kalsa hem failin hem de şerikin soykırım suçundan ceza sorumluluğu olacaktır. Son olarak, kışkırtmanın doğrudan veya dolaylı olması arasında bir

¹²Article 6/a. Killing **members** of the group.

fark yoktur (RS, m. 25/3-e). Her iki durumda da yukarıdaki bilgilere göre ceza sorumluluğu oluşacaktır.

Eylem ve amaç birliği bulunan bir grubun soykırım suçunu işlemesine katkıda bulunulması durumunda iki şekilde ceza sorumluluğu oluşmaktadır. İlk, bu katkının kasten ve grubun amacını pekiştirmek niyetiyle yapılması gerekir. İkincisi, kasten ve grubun soykırım suçu işlediğinin farkında (bilincinde) olunması gerekir (RS, m. 25/3-f). Her iki durumda da katkıda bulunan kişinin ceza sorumluluğu vardır.

Son olarak iştirak, icrai hareketle yapılabileceği gibi ihmali hareketle de yapılabilir. Özellikle soykırım fiillerini engellemekle yükümlü olanların bu görevini yerine getirmemesi veya hareketsiz kalması sonucunda iştiraka ilişkin hükümler uygulanabilir (Bayraktar vd., 2017: 60). Örneğin; Statü'nün 31. maddesinin 'ceza sorumluluğundan kurtulma' kenar başlığı altında yer alan hükümler haricinde, soykırım suçunun işleneceğine dair bilgisi olduğu ve herhangi bir şekilde soykırım suçuna iştirak etmediği halde bu soykırıma (soykırım fiilinin işlendiği yerde) sessiz kalan kimsede cezalandırılmaktadır (ICTY, 1998). Burada failleri cesaretlendirme durumu da ortaya çıkmaktadır (Prosecutor/Frundzija, Para. 203-207).

12.DOĞU TÜRKİSTAN'DA YAŞANANLAR

Tarihte, 'Büyük Türkiye', 'Türkistan', Turan (Türklerin yaşadıkları toprak) olarak yerini alan Türk topraklarını Çinliler, 'batı bölgeleri'; Türkler (Uygur Türkleri) Uygur ili, Uyguristan olarak adlandırmıştır. Sovyet Rusya'nın Türk topraklarının batı kısmını işgaliyle birlikte doğuda kalan bölümüne 'Doğu Türkistan' denilmiştir (Dağcı ve Keskin, 2013: 12).

1862 yılında başlayan bağımsızlık hareketleriyle birlikte Yakup Bey, Kaşgariye Devleti'ni ilan etmiş ancak vefatından sonra çıkan taht kavgalarını fırsat bilen Çin, 1877 yılında Kaşgariye Devleti'ne son vermiştir. Daha sonra 1933 yılında Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti (Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti) ve 1944 yılında Doğu Türkistan Cumhuriyeti (Şarki Türkistan) adı altında tekrar bağımsızlık ilan eden Doğu Türkistan, Rus ve Çin güçleri tarafından bastırılmıştır (Paker, 2017: 96). Başarısızlığın ardında, aslı kurucuların aralarındaki sürtüşmede etkili olmuştur. Çin, 1945 yılında Doğu Türkistan'a anlaşma teklif etmiştir. 12 Temmuz 1946 yılında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte Doğu Türkistan iç işlerinde bağımsız hale gelse de Çin'e bağlı kalmaya devam etmiştir (Dağcı ve Keskin, 2013: 14). Bu tarihten sonra –özellikle 2017-2021 yılları arasında- Çin, çeşitli yöntemlerle Doğu Türkistan'da yaşayan Müslüman Türklere karşı insan hakları ihlallerine ilişkin politikalar uygulamaya devam etmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, güya egemenliğine hanel gelmesini önlemek ve Doğu Türkistan'daki zengin maden (özellikle petrol ve doğalgaz) yataklarından mahrum kalmamak için uluslararası suçları işleyen Çin'in soykırım fiillerine yer verilecektir.

Soykırım suçunun maddi unsuru çerçevesinde ilk olarak, 'gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletme' fiili üzerinde durulacaktır.¹³ Ebeveynlerinden biri veya her

ikisi kampta bulunan (double-detained family) veya ebeveynleri sürgünde bulunan çocuklar, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından zorla siyasi eğitim (beyin yıkama) kamplarına götürülmektedir. Ailelerinden zorla koparılan bu çocuklar, dışarıya çıkmalarına izin verilmeyen, ayda bir kez ebeveynleriyle görüştürülen ve yoğun güvenlik önlemleri altındaki (yüksek duvar ve 10.000 voltluk elektrik telleriyle çevrili) 'sözde okullarda', Çin hükümetinin hazırladığı tektip Çin müfredatıyla zorla tam zamanlı siyasi eğitime tabi tutulmaktadır. Eğitimcilerinin kamuflajlı askerler olduğu bu kampların duvarlarında 'Çinliyim ve ülkemi çok seviyorum' şeklinde propaganda ifadeleri yer almaktadır (Children's Foundation, 2021: 9). Yapılan röportajlarda; çoğu ebeveynin, çocuklarının kesin olarak nereye götürüldükleri veya çocuklarına ne olduğu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. 60'dan fazla kişiyle yapılan röportajda, 100 tane çocuktan hiç haber alınmadığı ortaya çıkmaktadır. Sadece küçük bir ilçede, 400'den fazla çocuğun, anne ve babasını kaybettiği kayıtlara geçmiştir (BBC, 2019). Ayrıca kamptaki çocuklara, soğuk kış aylarında ince kıyafetler giydirilmekte, kıyafetleri ve kendileri de uzunca bir süre yıkanmamaktadır (Children's Foundation, 2021: 9 vd.). Bu açıdan Doğu Türkistanlı Müslüman Türk çocuklarına karşı 'fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakma' fiili işlenmektedir.

Müslüman Türk çocukların köklerinden uzaklaştırılmaya çalışıldığı bu kamplardan Doğu Türkistan'ın yalnızca bir şehrinde 1-3 yaş arası çocuklar için 11 kreş, 3-6 yaş arası çocuklar için 9 kreş ve 7 anaokulu bulunmaktadır. Doğu Türkistan'ın küçük bir ilçesinde bile 2000 çocuk bu kamplarda zorunlu olarak tutulmaktadır (Children's Foundation, 2021: 10). Asimilasyon yapılan bu siyasi kamplar resmîyette 'yetimhane', 'çocuk sığınma evleri', 'çocuk esirgeme merkezi' ve 'çocuk koruma evleri' olarak adlandırılmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'ne göre bu siyasi asimilasyon kampları, aşırı dini ideolojilere sahip 'gönüllü adayların' beyinlerinin yıkandığı 'Mesleki Beceri, Eğitim ve Öğretim' merkezleridir (Unrepresented Nations&Peoples Organisation [UNPO], 2019; Children's Foundation, 2021: 10 vd.). Günümüzde demokratik devletlerin ulusal ceza hukuku sistemlerinde (Uluslararası Ceza Hukuku'da buna dahil), 1-6 yaş arası çocukların kusur kabiliyetinin olmadığı en baştan kabul edilmektedir. Bu çerçevede 1-6 yaş arası çocukların 'gönüllü aday' olduğunu söylemek, Çin Halk Cumhuriyeti'nin insan hakları, hukuk ve doğal olarak bunları korumaya çalışan hukuk devletleri ve uluslararası örgütlerle (en hafif tabiriyle) alay etmesi anlamına gelir.

Soykırım suçunu teşkil edebilecek 2. Fiil, 'grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler koymak'tır. 1979 yılından bu yana zorunlu olarak doğum kontrolü uygulanan Doğu Türkistan'da kadınların hamile kalması için resmi izne ihtiyacı vardır. Doğu Türkistanlı ailelere, kentlerde 2 çocuğa, kırsal kesimde 3 çocuğa izin verildiği resmi makamlarca belirtilirken gayriresmî olarak kentlerde 1 ve kırsal kesimlerde 2 çocuk yapılması yönünde baskı uygulandığı bağımsız kaynaklar tarafından

¹³Ailelerin ve çocukların birbirlerinden koparılmaya sürecine ilişkin yaşananlara bireysel örnekler için Uluslararası Af Örgütü'nün raporuna bakılabilir. Amnesty International,

Hearts and Lives Broken: The Nightmare of Uyghur Families Separated by Repression, First Edition, 2021, Amnesty International LTD, London, 2021.

açıklanmaktadır (Tuna, 2012: 133). Bu baskının ne anlama geldiğini bir önceki ve bir sonraki paragraflardan anlaşılabilir. Verilen iznin dışında, çocuk dünyaya geldiğinde Doğu Türkistanlı bir kadının başına neler gelebileceğini Atike Kadier şöyle özetlemektedir: ‘Eğer Çinli yetkililer, bir bebeğimin daha doğacağını bilselerdi ya onu vücudumdan çıkarırlardı ya da onu öldürmem için bana her türlü zulüm ve işkenceyi yaparlardı’ (World Uyghur Congress, 2021). 2017 yılıyla birlikte Çin Halk Cumhuriyeti, kota fazlası çocuklar için ağır para cezalarının yanında keyfi soruşturma açma ve hapse atma, hamile kalan kadınları toplama kamplarında eğitime tabi tutma adı altında zulüm ve işkence ile çocuklarını düşürmeye ikna etme veya düşürme ve kısırlaştırma gibi fiilleri yoğun bir şekilde işlemiştir ve işlemeye devam etmektedir. 2019 yılında sadece Wenquan’da 468 kadın kısırlaştırılmıştır. Bunların dışında doğumları kontrol etmek amacıyla ayda 1 kere evlere baskınlar yapılarak hamileliği kontrol etme, 2 ayda 1 kere hamilelik testi ve 3 ayda bir rahim içine yerleştirilen aracın (spiral) denetlenmesi veya ilaç uygulaması yapılmaktadır (Zenz, 2012: 12). Son olarak toplama kamplarında tutulan kadın ve erkeklerin ayrı tutulması ve toplu tecavüzlerde bu paragrafta yer alan maddi unsur çerçevesindedir (Euronews, 2021).

Soykırım suçunu teşkil edebilecek 3. Fiil, ‘fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak’tır. Gönüllü öğretmenin ifadesiyle, kamplarda asimilasyona tabi tutulan çocukların, en soğuk ay olan Aralık ayında, çok ince bir şekilde giydirilerek üşümelerinin sağlanması, çok uzun süreler içerisinde çocukların ve elbiselerinin yıkanmaması ve bu fiillerin kamptaki bütün çocuklara yapılması bu hüküm kapsamında soykırım suçunun oluşumunda yeterlidir (Children’s Foundation, 2021: 9 vd.). Yine Gülbahar Celilova’nın verdiği röportajda; kamplarda 20 kişilik hücreye 40 kişinin konulması, uygun bir tuvaletin bulunmaması, havalandırmanın bulunmaması; banyo hakkının ayda 1 kez, sabunsuz, soğuk suyla ve sadece 2 dakikayla sınırlandırılması, 15 ay boyunca aynı kıyafetlerin giydirilmesi ve güneşi görmemesi, yemeklerin (kurumuş 1 ekmek, çorba ve su) yeterli kaloriyi içermemesi sebebiyle 20 kilo vermesi ve tüm bunların sonucunda vücudunda yaraların çıkması da soykırım suçunun bu hüküm kapsamında oluştuğunu göstermektedir (Independent Türkçe, 2019).

Soykırım suçunu teşkil edebilecek 4. Fiil, ‘grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi’dir. Toplama kamplarında ebeveynlere, çocukların nakledildiği siyasi kamplarda çocuklara ve ayrıca ev baskınlarında Müslüman Türk ailelere yapılan zulüm, işkence ve toplu tecavüzler; sorgu esnasında yapılan işkenceler, kadınların taciz ve tecavüze uğraması; hapishanede bayılan bir Müslüman Türk’e yardım etmenin bedelinin 1 hafta boyunca tek kişilik hücrede işkence olması; günde 17 saat duvara dönük oturtma, işkence edilenlerin her gün çığlıklarını duyma vb. fiiller, Doğu Türkistan’da bugün itibarıyla işlenen fiillerdir. Bunların dışında polislerin dövmesi, karanlık odada eller kelepçeli 24 saat bekletilmesi, yazın en sıcak zamanlarında sadece iç çamaşırlarıyla kızgın taşlara oturtulması, kışın en soğuk zamanlarında sadece iç çamaşırıyla buzun üzerinde bekletilmesi, dizin hizasında veya biraz daha yukarısında

suyla doldurulmuş bir yerde bekletilme, saatlerce sorguya almadan bekletme, aylarca mahkemeye çıkarmama, hapishane dışında hiç kimseyle iletişime geçirilmeme gibi fiillerde halen keyfi olarak hapishaneye atılan Müslüman Türklere uygulanmaktadır (Independent Türkçe, 2019).¹⁴

Soykırım suçunu teşkil edebilecek 5. fiilde ‘öldürme’dir. Siyasi kamplara götürülen bazı çocukların tamamen kaybolması (öldürülmesi) veya yapılan uygulamalarla çocukları intihara yönlendirme; ebeveynlerin bulunduğu kamplarda ve hapishanelerde öldürme, yapılan işkencelere dayanamayan insanların ölmesi veya intihara yönlendirme; kota fazlası çocukların öldürülmesi; soğukta veya sıcakta bekleterek öldürme; yeterli kaloride yiyecek verilmemesi sonucu yavaş yavaş öldürme gibi fiiller halen Müslüman Türklere uygulanan fiiller arasındadır. Yukarıda anlatılanların özeti sayılabilecek bu fiillerin dışında; Barın, Hoten, Gulca, Urumçi ve Yarkent katliamları ve bu katliamlardan sağ kalanlarında hapishanelerde öldürülmesi de bu kapsamdadır (Tuna, 2012: 86 vd.).

Yukarıda verilen bilgilerin dışında Doğu Türkistan’da yaşanan olayların bazıları soykırım kapsamında değil de ‘insanlığa karşı suçlar’ kapsamında değerlendirilebilir. Başlangıçta Han Çinlilerinin Doğu Türkistan’a zorunlu olarak göç ettirilmesi yoluyla Müslüman Türkleri azınlık haline getirme; Han Çinlilerine verilen ekonomik destekle Doğu Türkistan’da ekonomik yönden baskın hale gelmelerini sağlama; Müslüman Türklere ekonomik hiçbir destek verilmemesi ve zorla ucuz işgücü olarak çalıştırılmaları; Müslüman Türklere yönelik ağır vergiler koyma; Doğu Türkistan’da elde edilen kaynakların Müslüman Türkler ve Han Çinlileri arasında orantılı bir şekilde paylaşılmaması; istihdamda Han Çinlilerinin tercih edilmesi; Han Çinlilerine bol maaş, lojman ve ikramiyeler verilmesi ancak Müslüman Türklere yönelik bu tür uygulamaların yapılmaması; Müslüman Türklere yönelik dil ve eğitim yasakları; Çinlilerin internet kullanımında daha özgür olmasına karşın Müslüman Türkleri kontrol altında tutmak amacıyla programların kullanılması; Müslüman Türklerin yurtdışında yaşayan akrabalarıyla telefon ve internet erişiminin tamamen kesilmesi; birçok caminin yıkılması; abdest almanın yasaklanması; yine de abdest alan olursa veya sadece başına su değdiren olursa cezalandırılması (özellikle hapishanelerde 1 haftalık işkence), Kur’an-ı Kerim okumanın yasaklanması; namaz kılmanın yasaklanması; bir ayet bile okuyanların hapse atılması; Cami ve Kur’an-ı Kerim ile ilgili yapılan her şeyin kolluk kuvvetleri tarafından takip edilmesi; camiye yardım etmenin yasaklanması ve bunu yapanların kamplara alınması veya hapse atılması; telefonda cami resminin veya cuma mesajının bulunmamasının yasaklanması; ramazan ayında oruç tutmanın yasaklanması; kamu kurumlarında (toplama kampları dahil) başörtüsü ve sakal yasağı; Hac ibadeti için binbir türlü engelin çıkarılması gibi fiillerin planlı, sistematik ve yaygın bir şekilde halen Doğu Türkistan’da uygulanmaktadır (Tuna, 2012: 130 vd.; The Guardian, 2019; Birikim, 2019).¹⁵ Bu politikaların uygulama

¹⁴Bu paragrafın bir kısmı, Gülbahar Celilova ve Ömer Bekali tarafından anlatılanların kısa bir özeti.

¹⁵İnsanlığa karşı suçlar çerçevesinde değerlendirilebilecek bu fiiller, gazetecilerin yaptığı röportajların özeti şeklindedir.

yoğunluğu, 2017-2021 yılları arasında hızlı bir şekilde artmıştır. Bugün itibariyle de halen uygulanmaktadır. Kanatimizce, bu fiiller soykırım suçuna dönüşmemişse ‘insanlığa karşı suçlar’ çerçevesinde değerlendirilmelidir. Çünkü siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gruplar soykırım çerçevesinde değil insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilmektedir (Değirmenci, 2007: 82). Bu noktada bahsi geçen uluslararası suçlar arasında ayrıma gitmek gerekir. İşlenen fiiller eğer Doğu Türkistanlı Müslüman Türklere yönelik ırk, din veya etnik köken nedeniyle özel kastla işlenirse soykırım suçu; Doğu Türkistanlı Müslümanların içerisinde yaşayan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gruplara karşı genel kastla işlenirse insanlığa karşı suçların oluştuğu söylenebilir.

13. SONUÇ

Çin Halk Cumhuriyeti, 2017 yılından itibaren artan yoğunluğuyla Doğu Türkistan’daki Müslüman Türklere karşı uluslararası çekirdek suçlardan biri olan soykırım fiilini, planlı, sistematik ve yaygın bir şekilde işlemektedir. Gerçi soykırım suçunun unsurları arasında planlı, sistematik ve yaygın bir şekilde soykırım suçunu işleme lafızları olmasa da bu kavramların soykırım suçunun manevi unsuru olan kastın ispatlanması ve insanlığa karşı suçların unsurları arasında yer alması bakımından önem arz etmektedir.

Yukarıda elde edilen verilerden anlaşıldığına göre, Çin Halk Cumhuriyeti soykırım suçunu işlerken planlı ve sistematik bir yol izlemektedir. Öncelikle kişinin Müslüman Türk olup-olmadığı, yurtdışında yaşayıp-yaşamadığı veya yurtdışıyla bağlantılı olup olmadığı tespit edilmektedir. Bu tespitler, telefonlara konulan programlarla, ev baskınları ve sonrasında evde Çinli yetkililerin telefonları denetlemesi ve bir daha ki telefona kadar o evde beklemeleri ve kolluk kuvvetlerinin kişileri fiziki takibiyle yapılmaktadır. Çinli yetkililer, yurtdışından gelen aramalar kesilene kadar Müslüman Türklerin evinde rahatça beklemektedir. Ayrıca evlerde beklemelerinin başka bir nedende evde bulunanların abdest alıp-almadıklarını, namaz kılp-kılmadıklarını ve Kur’an-ı Kerim okuyup-okumadıklarını kontrol etmektedir. Bu denetimler sonrasında evinde abdest alan, namaz kılan, Kur’an-ı Kerim okuyan ve yurtdışında yaşayanlarla irtibat halinde olan ebeveynler toplama kamplarına veya hapisanelere, çocuklar ise siyasi kamplara zorla götürülmektedir. Bu aşamadan sonra olayları, ‘Ebeveyn-Çocuk-Yurtdışı’ olarak 3 farklı gruba ayırarak incelemek gerekir.

Toplama kamplarına götürülen ebeveynlerin çoğu çocuklarının nereye götürüldüklerinden habersizdir. Bunun dışında bazı çocuklar tamamen ortadan kaybolmuştur. Ebeveynler ise tamamen zulüm, işkence, aşağılayıcı ve insanlık dışı muamelelere tabi tutma, taciz, tecavüz, toplu tecavüz, kısırlaştırma, doğum kontrolü, sakat bırakma, yeterli derecede beslenememe, hasta veya yaralı olanların hiç ilaç bulamaması ve zihinsel yıpratma fiillerine her gün maruz kalmaktadır. Bu tip fiillerin sonucunda Müslüman Türkler ölmekte, sakat kalmakta, psikolojik olarak son derece yıpranmakta, hapisanelere gönderilmekte ve buralardan canlı olarak kurtulabilirler ise ilk fırsatta güvenli bir ülkeye kaçmaya çalışmaktadırlar. Sağ kalanlardan başka ülkeye kaçabilenlerin yaşadıkları durumlar aşağıda anlatılacaktır. Hapishaneye düşenlerin

durumu ise daha vahimdir. Başlangıçta sorgulama için saatlerce bekletilmekte, sorgulama esnasında işkence, taciz ve tecavüze vb. uğramaktadırlar. Bu aşamayı geçebilenler ise insani bir şekilde yaşam sürdürebilmek için gerekli olan tüm ihtiyaçlardan mahrum edilmektedir. Su, tuvalet, banyo, yemek, yatak ve ilaç mahrumiyeti bunların başlıcalarıdır. Bunların dışında, yukarıda anlatılan fiiller, hapishanelerde daha yoğun ve ağır şekilde uygulanmaktadır. Örneğin; açlıktan, soğuktan, ilaçsızlıktan, işkenceden vb. insanlar ölmektedir. Eğer sağ kalmış ise mahkeme süreci başlamaktadır. Bahsedilen fiillerin uygulandığı dönem en az 8 ay sürmektedir. Yani bir kişinin gözaltına alınmasından mahkemeye çıkmasına kadar geçen süre en az 8 aydır. Mahkemeye çıkanların çoğu ya idam edilmektedir ya da hapis cezası almaktadır. Hapis cezasının fiili ve alt sınırı ise namaz kılmak ve 10 yıldır. Bu da akrabaların namaz kılmaması durumunda böyledir. Kişinin kendisi namaz kılmaması durumunda, hapis cezasının alt sınırı röportajlara göre 15 yıldır. Bu gruba, Doğu Türkistan’ın siyasi, sosyal ve ekonomik yönden ileri gelenleride dahildir. Bunlar, akademisyen (rektör dahil), gazeteci, yazar, zengin iş insanları ve diğer eğitimli kişilerdir. Bu kişilerde ebeveynlerin tabi tutulduğu muamelelere tabi tutulmaktadır.

Ailelerinden zorla koparılan ve siyasi kamplara zorla götürülen çocuklar ise öldürülmekte, intihara yönlendirilmekte; soğuk kış aylarında ince elbiselerle bekleterek, yeterli gıda verilmeyerek veya tıbbi bakım yapılmayarak yavaş yavaş ölmeleri sağlanmakta; zulüm, işkence ve asimilasyon yoluyla kendi kimlikleri unutturulmaya çalışılmakta, aşağılayıcı ve insanlık dışı muamelelere tabi tutulmaktadır.

Yurtdışında yaşayan Doğu Türkistan’lı Müslüman Türkler’in pasaportlarına el konulmakta, basit bir sebeple Çin’e çağrıldıktan sonra bir daha bırakılmamakta veya Doğu Türkistan’daki ailelerine zulüm ve işkence yapılarak ülkesine dönmesi sağlanmaktadır. Yurtdışında yaşayıp Müslüman Türklere yapılan bu insanlık dışı vahşeti anlatanlara da aynı muamele yapılmaktadır. Bu gruptakiler de yukarıda anlatıldığı üzere ebeveynlerin kaldığı insanlık dışı fiillere maruz kalmaktadır.

Ebeveyn-Çocuk-Yurtdışı olarak yapılan gruplandırma, yaşanan fiillerin hepsi de ‘Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi’nde, EYUCM, RUCM ve Roma statülerinde yer alan soykırım suçunun maddi unsurlarıyla örtüşmektedir. Buna göre; Ebeveynlerin ve çocukların türlü yollarla öldürülmesi veya ölüme giden yolun açılması ve intihara yönlendirilmesi, Roma Statüsü’nün 6/a; özellikle hapishanelerde ve kamplarda ebeveynlere yönelik işkence, eziyet, insanlık dışı ve muamele, taciz, tecavüz, toplu tecavüz, sakat bırakma ve tehdit gibi fiiller, Roma Statüsü’nün 6/b; Ebeveynlerin ve çocukların gıda, tıbbi bakım ve sistematik olarak evlerinin basılması ve sonrasında evlerinden alınmaları, soğukta bekletilmeleri ve en soğuk günlerde ince elbiseler giydirilmesi, Roma Statüsü’nün 6/c; kısırlaştırma, zorunlu doğum kontrolü ve kadın ve erkeklerin birbirlerinden ayrı tutulmaları, Roma Statüsü’nün 6/d ve çocukların kendi kimliklerini unutturmak için siyasi kamplara zorla götürülmeleri, Roma Statüsü’nün 6/e maddesiyle ve uluslararası ceza mahkemelerinin verdikleri kararlarla uyum içindedir.

Sonuç bölümünde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistanlı Müslüman Türklere uyguladığı fiiller sistematik olarak anlatıldığından ayrıca genel kastın varlığından bahsedilmesine gerek yoktur. Anlatılma sırası ve uygulanan fiiller, kastın olduğu konusunda şüphe götürmemektedir. Yinede irdelemek gerekirse ebeveynlere ve çocuklara yapılan fiillerin, sistematik, yaygın ve zalimce yapılması kastın varlığını göstermektedir. Bunun dışında bu fiilleri uygulayanlar yargılandığında, eğer soykırım yapıldığına dair ikrarda bulunursa kastın ispatlanmasında gerek yoktur. Nitekim daha yargılama yapılmadan çocukların zorla götürüldüğü siyasi kamplarda gönüllü olan öğretmenlerin anlattıklarında kastın varlığını açık şekilde ortaya koymaktadır.

Özel kastın ispatı için fiillerin uygulandığı kimselerin grubuna bakmak yeterli olacaktır. Çin Halk Cumhuriyeti yetkilileri, yukarıda anlatılan fiilleri, Doğu Türkistanlı Müslüman Türklere karşı uygulamaktadır. Bu bakımdan yargılama yapılırsa din, ırk veya etnik kökene yönelik bu fiiller, özel kastın varlığını da ortaya koymaktadır.

Sonuç bölümünde yapılan karşılaştırma (fiiller-Roma Statüsü 6. madde-uluslararası ceza mahkemelerinin kararları) sonucu, Çin Halk Cumhuriyeti yetkililerinin işlediği fiillerin; Sözleşme, Roma Statüsü ve uluslararası ceza mahkemelerinin verdikleri kararlara uygun düştüğü görülmektedir. Bu durumda Çin Halk Cumhuriyeti yetkilileri ve sivillerinin, bireysel sorumluluk kapsamında hem 'soykırım' hem de 'insanlığa karşı suçlar'dan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde; devlet olarak Uluslararası Adalet Divanı'nda yargılanması gerekir.

Bu konudaki hukuki sorumluluk, bireysel uluslararası ceza bakımından, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin re'sen soruşturma açma yetkisi olan savcısına, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne ve Roma Statüsü'nün 14. maddesi gereğince diğer devletlere; tüzel kişilik bakımından ise Uluslararası Adalet Divanı'na ve dolayısıyla diğer devletlere ve özellikle Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne aittir.

Dünya'nın gözü önünde (ve halen) işlenen bu soykırımın durdurulması için hukuki sorumluluğun dışında insani olarak bireysel vazifelerimiz olmalıdır. Bunun için Doğu Türkistan'daki Müslüman Türklere yönelik soykırım bitene kadar dijital dünyada bu konu bir şekilde canlı tutulmalıdır. Özellikle sosyal medya, akademik yayınlar ve hukuk çerçevesinde mitingler aracılığıyla devlet başkanlarının bu konuya yönelmeleri sağlanmalıdır. Kamuoyu baskısıyla devlet başkanlarının Birleşmiş Milletler nezdinde bu konuyu dile getirmelerini sağlayacak diğer iletişim araçlarında muhakkak kullanılmalıdır.

Milyonlarca Müslüman Türkün katledilmesinden; taciz ve tecavüze uğramasından; sakatlanmasından; kimliksiz bırakılmasından ve psikolojik olarak son derece yıpranmasından (soykırım bittikten) sonra Çinli yetkililerin ve sivillerin yargılanması adaleti sağlamayacak ve uluslararası hukuka olan güvenin kaybolmasına yol açacaktır.

Soykırım fiilini işleyenlerin hiç yargılanmaması durumdaysa başta soykırıma uğrayan Müslüman Türklere olmak üzere bu konuda hassasiyet gösteren tüm insanlarda, hukuka bakış açısı tamamen değişecektir. Bu durumda batı dünyasının hukuktan, demokrasiden ve insan haklarından

bahsetmesi de anlamsız kalacaktır. Çünkü insanlar, yaşadıklarıyla hukukun değil gücünün üstün olduğunu düşünmeye başlayacaklardır. Nitekim bugün Doğu Türkistan, Batı Trakya, Suriye, Filistin ve Arakan'da yaşananlarda bunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

AKÜN, V. N. (2004), Uluslararası Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım (Jenosid) Suçu, Public and Private International Law Bulletin, 24(1), 53-70.

ALPYAVUZ, T. (2009), Soykırım Suçu, Journal of Naval Science and Engineering, 5(1), 49-61.

AMNESTY INTERNATIONAL (2021), Hearts and Lives Broken: The Nightmare of Uyghur Families Separated by Repression, London: Amnesty International LTD.

ARSLAN, M. Y. (2007), Uluslararası Ceza Divanı ve Türkiye'ye Etkileri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 56(4), 55-79.

AYDIN, D. (2002), Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51(4), 131-197.

BAŞAK, C. (2003), Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar, Ankara: Turhan Kitabevi.

BAYRAKTAR, K., SONAY, V. ve KURT, G. (2017), Özel Ceza Hukuku Cilt I-Uluslararası Suçlar, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

BBC (2019), China Muslims: Xinjiang Schools used to Separate Children Families, 29.08.2021 tarihinde: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-48825090> adresinden alındı.

BİRİKİM (2019), Doğu Türkistan Otoriter Rejimler İçin Bir Laboratuvar: Mehmet Volkan Kaşıkçı'yla Söyleşi, 30.08.2021 tarihinde: <https://birikimdergisi.com/guncel/9859/dogu-turkistan-otoriter-rejimler-icin-bir-laboratuvar-mehmet-volkan-kaşikciyla-soylesi> adresinden alındı.

BOZKURT, M. U. (2010), Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6,(11), 73-91.

CASSESE, A., GAETA, P., BAIG, L., FAN, M., GOSNELL, C. ve WHITING, A. (2013), International Criminal Law, United Kingdom: Oxford University Press.

CHILDREN'S FOUNDATION (2021), State of Children in East Turkestan-Report Series 18, İstanbul: Children's Foundation Publications.

CRYER, R., FRIMAN, H., ROBINSON, D. ve WILMSHURST, E. (2007), An Introduction to International Criminal Law and Procedure, New York: Cambridge University Press.

ÇAKAR, A. S. (2019), Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Cinsel Şiddetin Soykırım Fiili Olarak İşlenmesi, Anadolu Strateji Dergisi, 1(1), 37-50.

DAĞCI, K. ve KESKİN, M. (2013), Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak

İhlalleri, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(2), 11–29.

DEĞER, O. (2009), Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: Uluslararası Adalet Divanı'nın Bosna-Hersek v. Sırbistan-Karadağ Kararı", Uluslararası İlişkiler, 6(22), 61-95.

DEĞİRMENCİ, O. (2007), Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Kararları Işığında Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu, TBB Dergisi, 20(70), 50-111.

DOMAÇ, B. (2009), Roma Statüsü'nün Kabulü Sürecinde Türkiye'nin Karşılaşabileceği Muhtemel Sorunlar ve Çözüm Yolları, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 5(9), 167-192.

ESHET, D. (2007), Totally Unofficial: Raphael Lemkin and the Genocide Convention, Brookline: Facing History and Ourselves National Foundation.

EURONEWS (2021), Çin'deki Toplama Kamplarında Kalanlar Anlattı: Sistemik Tecavüz ve İşkence Vardı, 29.08.2021 tarihinde: <https://tr.euronews.com/2021/02/03/cin-deki-toplama-kamplar-nda-kalanlar-anlatt-sistemik-tecavuz-ve-iskence-ward> adresinden alındı.

FORSTER, T. K. (2011), The Khmer Rouge and the Crime of Genocide - Issues of Genocidal Intent with Regard to the Khmer Rouge Mass Atrocities, 13.07.2021 tarihinde SSRN Electronic Journal: <https://ssrn.com/abstract=1986858> adresinden alındı.

GAETA, P. (2009), The UN Genocide Convention, New York: Oxford University Press.

GAETA, P. (2011), Genocide, W. A. Schabas ve N. Bernaz içinde, Handbook of International Criminal Law (s. 109-120), New York: Routledge.

INDEPENDENT TÜRKÇE (2019), Çin'in Doğu Türkistan'da Kurduğu Kampları Anlattı: 15 ay Güneşi Görmedim, Her Anı İşkenceydi, 29.08.2021 tarihinde: <https://www.indyturk.com/node/48661/d%C3%BCnya/%C3%A7in%E2%80%99-do%C4%9Fu-t%C3%BCrkistan%E2%80%99da-kurdu%C4%9Fu-kamplar%C4%B1-anlatt%C4%B1-15-ay-g%C3%BCne%C5%9Fi-g%C3%B6rmedim-her-an%C4%B1> adresinden alındı.

INTERNATIONAL CRIMINAL COURT (2012), Prosecutor/ William Samoeiruto, Henry Kiprono Kosgey ve Joshua Arap Sang, 13.08.2021 tarihinde: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_01004.PDF adresinden alındı.

INTERNATIONAL CRIMINAL COURT (2014), Prosecutor/Germain Katanga, 25.09.2021 tarihinde: <https://www.icc-cpi.int/drc/katanga> adresinden alındı.

INTERNATIONAL CRIMINAL COURT (2019), Prosecutor/Bosco Ntaganda, 13.08.2021 tarihinde: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_03568.PDF adresinden alındı.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU, Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, 14.07.2021 tarihinde: <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/32702-Soykirim-Sucunun-Onlenmesine-Ve-Cezalandirilmasina-Dair-Sozlesme.pdf> adresinden alındı.

KAPLAN, F. H. (2013), Ruanda ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Kararlarında Soykırım Suçu, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (3), 106-129.

KATZENSTEIN, S. (2003), Hybrid Tribunals: Searching for Justice in East Timor, Harvard Human Rights Journal, 16, 245-278.

KAYA, B. (2020), Uluslararası Ceza Hukuku'nda Evrensellik İlkesi, Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, 2(1), 46-60.

KOCAOĞLU, S. S. (2010), Suçların Suçu: Soykırım, TBB Dergisi, (90), 139-163.

KURŞUN, G. (2011), 101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi, 14.08.2021 tarihinde: https://rightsagenda.org/wp-content/uploads/2019/01/821_101SorudaUCM.pdf adresinden alındı.

MARCHUK, I. (2014), The Fundamental Concept of Crime in International Criminal Law, Berlin: Springer.

ÖNOK, R. M. (2019), Müşterek Suç Girişimi ve Örgütsel Hakimiyete Dayalı Dolaylı Faillik Doktrinleri, Ankara: Seçkin Yayınevi.

ÖZGENÇ, İ. (2012), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara: Seçkin Yayınevi.

PAKER, M. (2017), Uluslararası Hukuk Bakımından Çin'in Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Politikasına Bir Bakış, Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 96-109.

PAZARCI, H. (2015), Uluslararası Hukuk, Ankara: Turhan Kitabevi.

POYRAZ, Y. ve ÖNEN, Ö. V. (2019), Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, (1), 187-222.

ŞARE, E. (2020), Soykırım Suçundaki Özel Kast, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 10(2), 863-912.

TBMM, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, 12.08.2021 tarihinde: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDRS.htm adresinden alındı.

TEZCAN, D., ERDEM, M. R. ve ÖNOK, R. M. (2012), Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınevi.

TEZCAN, D., ERDEM, M. R. ve ÖNOK, R. M. (2014), Uluslararası Ceza Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınevi.

THE GUARDIAN (2019), China has Destroyed Uighur Families, Including Mine. Guterres must Act, 30.08.2021 tarihinde: <https://www.theguardian.com/world/commentisfree/2019/s>

ep/25/china-has-destroyed-uyghur-families-including-mine-guterres-must-act adresinden alındı.

TOTTEN, S. ve THERIAULT (2020), The United Nations Genocide Convention An Introduction, Toronto: Toronto University Press.

TUNA, A. (2012), Doğu Türkistan'da Asimilasyon ve Ayrımcılık, İstanbul: Pelikan Basım Matbaa.

UNITED NATIONS ICTR (1998), Prosecutor/Jean-Paul Akayesu, 15.08.2021 tarihinde: <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict-96-4/trial-judgements/en/980902.pdf> adresinden alındı.

UNITED NATIONS ICTR, Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, 18.07.2021 tarihinde: https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/100131_Statute_en_fr_0.pdf adresinden alındı.

UNITED NATIONS ICTY (1998), Prosecutor/Anto Frundzija, 24.08.2021 tarihinde: <https://www.icty.org/x/cases/frundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf> adresinden alındı.

UNITED NATIONS ICTY (2017), Prosecutor/Ratko Mladic, 14.08.2021 tarihinde: https://www.icty.org/x/cases/mladic/tjug/en/171122-1of5_1.pdf adresinden alındı.

UNITED NATIONS ICTY, Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 17.07.2021 tarihinde: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf adresinden alındı.

UNITED NATIONS TRANSITIONAL ADMINISTRATION in EAST TIMOR, On the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences, 18.07.2021 tarihinde: <https://www.legal-tools.org/doc/c082f8/pdf/> adresinden alındı.

UNITED NATIONS, Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia concerning the prosecution under Cambodian law of crimes committed during the period of Democratic Kampuchea. Phnom Penh, 6 June 2003, 20.07.2021 tarihinde: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202329/Part/volume-2329-I-41723.pdf> adresinden alındı.

UNPRESENTED NATIONS&PEOPLES ORGANISATION (UNPO) (2019), East Turkestan: Uyghur Children Systematically Separated From Families, 29.08.2021 tarihinde: <https://unpo.org/article/21567> adresinden alındı.

VEBINA SEBINGER (2021), The Crime of Genocide of Aboriginal People in an Australian Context, 14.07.2021 tarihinde: <https://pub.jku.at/obvulihs/content/titleinfo/6034543> adresinden alındı.

WORLD UYGHUR CONGRESS (2021), Tortured with Rods and Separated from our Children: No One Should Have to Experience What we Uighur Women have, 29.08.2021 tarihinde: <https://www.uyghurcongress.org/en/tortured-with-rods->

and-separated-from-our-children-no-one-should-have-to-experience-what-we-uyghur-women-have/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=tortured-with-rods-and-separated-from-our-children-no-one-should-have-to-experience-what-we-uyghur-women-have adresinden alındı.

YALE LAW SCHOOL, Nuremberg Trial Proceedings Volume 22 (Two Hundred and Seventeenth Day Monday, 30 September 1946), 14.07.2021 tarihinde: <https://avalon.law.yale.edu/imt/09-30-46.asp> adresinden alındı.

ZENS, A. (2020), Sterilizations, IUDs, and Mandatory Birth Control: The CCP's Campaign to Suppress Uyghur Birthrates in Xinjiang, Washington: The Jamestown Foundation.